3. Таран В. Що сказала Всеукраїнська нарада в справі підручників для першого концентру «семирічки» / Таран В. // Радянська освіта. – 1931. – № 1. – С. 34.
4. Титаренко С. Сонечко: граматка до науки читання й писання / С. Титаренко. – Київ: Криниця, 1918 (Друкарня Товариства «Криниця»). – 47 с.
5. Чавдаров С. Шкідництво на педагогічному фронті. Підручникова продукція СВУ / Чавдаров С. // Шлях освіти. – 1931. – № 7–8. – С. 30.

Тетяна Похольчук

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921 РР.)

Невід'ємною складовою державотворення у роки Української Народної Республіки було національно-культурне будівництво українського народу. У широкому комплексі управління цієї багатогранної роботи чільне місце посідала розбудова вищої школи. В роки визвольних змагань кількість народних університетів постійно зростала, деякі з них (Київський, Херсонський, Житомирський та ін.) з часом фактично перетворилися на вищі навчальні заклади. Це виразно простежується на прикладі зародження і становлення перших двох українських державних університетів – Київського і Кам'янець-Подільського. В обох випадках ініціатива йшла «знизу» від широких народних мас, які прагнули мати свій національний український університет.

В умовах державотворчого поступу і активних пошуків конкретних шляхів розбудови української національної школи наприкінці 1917 року у Кам'янці-Подільському стало відомо, що український уряд Центральної Ради «має намір заснувати філії Київського Народного Університету в провінціях». У Кам'янці довідалися, зокрема, про намір Києва відкрити таку філію в Полтаві. За свідченням Юрія Шевельова, йшлося про створення в Полтаві історико-філологічного факультету у складі приблизно 200 студентів. Ця звістка розбудила давню мрію. Поступово у Кам'янці визріла ідея створення не філії, а університету. За її реалізацію енергійно взялася кам'янецька «Просвіта».

Українська Центральна Рада в Третьому універсалі оголосила національно-персональну автономію, а 9 січня 1918 р. був прийнятий «Закон про національно-персональну автономію», в якому зазначалося, що освітній розвиток кожної нації – це справа цілої нації. Кожна нація в Україні мала право самостійно вирішувати й упорядкувати своє національне життя через відповідні національні органи. Управління національною школою будувалося на основі принципу національно-

персональної автономії, за яким загальне керівництво справами народної освіти кожної національності в Україні передавалося відділам народної освіти при національних Генеральних секретаріатах і відповідних національних радах освіти при них [1, с. 66].

26 червня 1917 р. прийнято декларацію Генерального секретаріату на чолі з І. М. Стешенком (з 12 січня 1918 р. – незмінний міністр народної освіти УНР), в якій визначалася основна програма розвитку національної школи, а також підготовки педагогічних кадрів. Незважаючи на складні умови життя, в ці часи було два Всеукраїнських вчительських з'їзди (в квітні та серпні), а також Всеукраїнський професійний з'їзд (13–15 серпня 1917 р.), які виробили шлях розвитку національної освіти та організації українського вчительства. З часу проголошення в Україні незалежності було дещо зроблено, особливо в організаційному плані, для підготовки національних кадрів. Так, науковим товариством та Київським кооперативним комітетом 5 жовтня 1917р. був заснований Київський Український народний університет у складі трьох факультетів: історико-філологічного, фізико-математичного і правового, в також підготовчих курсів при загальній кількості 1400 слухачів. Очолив університет професор І. М. Ганицький. Лекції проводилися в університеті св. Володимира.

У цей час почали функціонувати: Педагогічна академія в Києві (з 7 листопада 1917 р.) для підготовки вчителів українознавства; Український державний університет (у Кам'янці на Поділлі, з 1 липня 1918р.) з початковою кількістю студентів 493 особи; Українське відділення Київського вищого педагогічного інституту Фребелівського товариства (першим директором якого була С.Ф. Русова); крім того, товариство «Просвіта» відкрило історико-філологічний факультет у Полтаві. У Києві, Одесі, Катеринославі почали діяти факультети з російською, єврейською і польською мовами викладання. Були переглянуті правила вступу до університетів України; у всіх університетах створено кафедри української мови та літератури, історії України та права. Російські університети св. Володимира, Харківський і Новоросійський 30 липня 1918 р. були оголошені державними університетами України. Велася підготовча робота до відкриття університетів у Полтаві та Чернігові. Порушувалося питання про організацію української університету з двома факультетами (юридичним та історико-філологічним). У Ніжині було розроблено проект і статут Академії князя Безбородька, де зазначалося, слухачі і слухачки Академії, діставши знання вчителя або вчительки, мають право через два роки тримати іспит на ступінь магістра з своєї спеціальності. Екзамен на ступінь магістра педагогіки проводила Рада Академії; одночасно Академія мала право присуджувати вчену ступінь магістра і доктора педагогіки після захисту аспірантом відповідної вченої дисертації [3, с. 73].

Учителів в Україні готували здебільшого вчительські інститути, навчальні плани затверджували професорсько-викладацькі колективи.

Строк навчання складав три роки; усі студенти вивчали обов'язкові предмети: російську мову і літературу, українську мову і літературу, історію, гігієну, виразне читання, малювання, теорію і історію музики, математику, фізику, хімію; крім того, викладалися спеціальні предмети на кожному факультеті. Учительські кадри інститути готували на 3-х факультетах: словесно-історичному, фізико-математичному і природничо-географічному. Богослов'я викладалося на I-II курсах по дві години на тиждень.

У березні-квітні 1918 р. Комісія вирішила вивчити на місці реальні можливості заснування філії в Кам'янці-Подільському і з цією метою направила туди групу своїх представників. До складу цієї «малої» комісії ввійшли І. Ганицький (голова), І. Огієнко (секретар), В. Дуб'янський, а також начальник відділу професійної освіти Міністерства О. Вілінський.

Прибувши до Кам'янця, комісія па місці детально ознайомилася з ситуацією. З місцевими діячами з'ясувала реальність заснування філії університету. Іван Огієнко у переповненому залі театру виступив з публічною лекцією на улюблену тему: «Українська культура».

Так збіглися інтереси групи патріотів маленького міста Кам'янця і Міністерства освіти, однак уже в масштабах всієї Української держави. Слід зазначити, що на той час Міністерство освіти мало вже певний позитивний досвід. Так, 7 листопада 1917 р. в Києві відбулось урочисте відкриття Української науково-педагогічної академії. Невтомний Іван Огієнко читає в ній курс української мови. Разом із Ф. Сушицьким він доклав чимало зусиль для організації практичної діяльності Академії. 5 грудня того ж року в Києві було відкрито Українську академію мистецтв. У квітні 1918 р., вже після повернення з Кам'янця, І. Огієнко висунув пропозицій заснувати в Кам'янці не філію, а самостійний державний університет. Комісія погодилася з ним, проте висунула умову, що Огієнко візьме на себе організацію цього університету бодай на перші два роки.

Однак наприкінці квітня 1918 р. політична ситуація в Україні знову різко змінилася. Центральна Рада остаточно втратила владу. І цю зміну політичної ситуації не можна не враховувати, аналізуючи питання освіти.

Згадана вище пропозиція І. Огієнка щодо створення в Кам'янці повного державного університету цілком узгоджувалася з позицією очолюваного І. Стешенком Міністерства освіти Центральної Ради щодо розбудови вищої української школи в конкретних умовах, що склались в Україні, а саме: Київський народний університет планувалося згодом перетворити на державний і вже далі створити його філії у Полтаві, Вінниці, Катеринославі та інших містах України. Безперечно, це було патріотичне і цілком реальне рішення. Адже Україна не мала на той час не тільки української вищої школи, а й українських середніх шкіл (ідеться насамперед про регіони, що входили до складу царської Росії). Що ж стосується Київського, Харківського та Одеського університетів, то вони

лише розміщувалися на території України, однак не були українськими. Це були російськомовні університети.

При всій повазі до тих професорів, які були українцями і в різний час щиро і віддано служили Україні (Михайло Максимович, Микола Костомаров, Олександр Лазаревський, Дмитро Баталій, Олександр Потебня, Володимир Антонович, Олександр Кістяківський), а також багатьох інших професорів неукраїнського походження, які робили те ж саме, – все ж ці університети залишалися російськими [4, с. 50].

Професори і викладачі університетів були переважно з росіян, а коли й українського походження, то весь свій вік викладали російською мовою. Студенти теж не мали належної підготовки з української мови, бо в Україні, що входила до складу Росії, до 1917 р. не існувало жодної середньої україномовної школи. Саме тому було надзвичайно складно поставити ті університети на український національний грунт. Значним був також опір групи російських професорів та викладачів Київського університету св. Володимира. До того ж ці вищі школи мали нерідко автономний устрій, тому їх опозиційний настрій можна було подолати лише поволі. З цих причин єдино правильним було рішення іншими способами торувати дорогу українській вищій школі. Насамперед, відкривати нові університети, які б із самого початку створювалися як українські.

За наказом Міністерства освіти УНР, мовою викладання у всіх школах України – вищих, середніх та нижчих мала бути українська, а всі національно розмежовані школи мали користуватися для навчання мовою своєї нації. Директорія передбачала до осені 1919 р. відкрити дев’ять нових інститутів. Проте часта зміна урядів стала на заваді втіленню в життя прогресивних законопроектів, спрямованих на створення національної школи і поліпшення підготовки педагогічних кадрів.

Список використаних джерел

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – 558 с.
2. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: методичний посібник для студентів магістратури. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
3. Папакін Г. Павло Скоропадський і державотворчі процеси доби Української революції 1917–1921 років / Папакін Г. // Вісн. держ. служби України. – 2008. – № 2. – С. 30–42.
4. Чернов Б. Розвиток національної освіти в добу Української національно-демократичної революції початку XX ст. (1917–1920) / Чернов Б. – Київ, 2016. – 53 с.